

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Satka, Mirja; Moilanen, Johanna; Annola, Johanna

Title: Sosiaalityön käännteitä paikantamassa

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Kirjoittajat ja Jyväskylän yliopisto

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Satka, M., Moilanen, J., & Annola, J. (2020). Sosiaalityön käännteitä paikantamassa. In J. Moilanen, J. Annola, & M. Satka (Eds.), *Sosiaalityön käännteet* (pp. 5-20). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 144. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8041-2>

Mirja Satka, Johanna Moilanen & Johanna Annola

Sosiaalityön käännteitä paikantamassa

Sosiaalitieteiden ja historiatieteiden vuoropuhelulla on pitkä historia ja monia kosketuskohtia. Historialliset tutkimusotteet ovat vakiintuneet osaksi sosiaalitieteellistä tiedontuotantoa erityisesti silloin, kun aiheena on yhteiskunnassa tai sen instituutioissa tapahtuneiden muutosten tulkinta ja teoretisointi. Yhtenä esimerkkinä vuorovaikutuksesta voi esitellä sosiaalipolitiikan tai sosiaalityön olemusta analysoineet väitöskirjat (esim. Urponen 1979; Eräsaari 1995; Satka 1995). Sosiaalitieteissä tuotetut käsitteet tai metodologiset ajattelutavat ovat puolestaan vakiintuneet osaksi historian tutkijoiden käsitteellistä työkalupakkia erityisesti silloin, kun he tulkitsevat rakenteellisia, pitkän aikavälin muutoksia yhteiskunnallisissa kohdeilmiöissä (esim. Kettunen 2008; Annola 2011). Sama koskee myös sosiaalityön ja sosiaalihistorian suhdetta. Monet yhteiskunnan kerrostumat ja rakenteet huomioiva sosiaalisen työn menneisyyden tarkastelu edellyttää tieteidenvälistä vuorovaikutusta (esim. Jaakkola ym. 1994; Hytönen ym. 2016).

Historiallisesti virittyneessä yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita keskeisistä tapahtumista sekä ajallisten tapahtumien peräkkäisyyksistä eli tapahtumaketjuista. Tapahtumaketjuja seuraten historiallisesti motivoitunut tutkija tuottaa mennyttä ajanjaksoa kuvaavan narratiivin, kertomuksen, jonka lopputulos on ennustamaton ja ainutkertainen sekä tutkijan valinnoista riippuva. Kertomuksen esittä-

jänä on aina tutkija, joka joutuu yleistämään ja teoretisoimaan, jotta voi perustella miksi jokin tapahtuma joko kuuluu tai ei kuulu tarinaan. Tutkittavan ilmiön toimintaympäristön hyvä historiallinen tuntemus onkin välttämätöntä, mikäli tutkija pyrkii sanomaan jotain tutkittavan ilmiön syistä ja seurauksista, mikä useimmiten on olennainen osa menneisyyden tutkijan tehtävää. (Andersson 2005, 163–168.)

Sekä historioitsijan että sosiaalitieteilijän empiirisen analyysin ja tulokinnan kohteena olevien ajallisten jaksojen pituus vaihtelee. Samaa aikakautta koskevien periodisointien nimitykset ja aikarajat saattavat poiketa toisistaan, mikä johtuu usein siitä, että historioitsijan ja sosiaalitieteilijän tutkimuskysymykset ovat erilaisia. Tähän liittyvät erot sekä tutkimuksen traditioissa että metodeissa; eri tieteenaloilla on jonkin verran erilainen suhde dokumentteihin tai muuhun historiallisen tutkimuksen aineistoon. Historiantutkijoilla on erinomainen käsityötaito ja oppi arkistotyöhön, sillä he käyttävät työssään usein alkuperäislähteitä eli menneisyyden tapahtumien jäänteitä. Rakentaessaan tulkintaa menneisyyden ilmiöistä he tukeutuvat myös aiemman tutkimuksen tuottamaan tietoon. Myös sosiaalitieteilijät käyttävät alkuperäislähteitä, jotka ovat usein kirjallisia dokumentteja, mutta niiden ohella lähteenä käytetään usein historian tutkimuksen tuloksia, ja muita niin sanottuja sekundaarilähteitä. Siksi historiallisesti orientoinut tutkimus, kuten tämän vuosikirjan artikkelit, eivät ole ainoastaan kertomuksia kohdeilmiöistä, vaan ne ovat myös ilmausta kunkin tutkijan käsite- ja metodivalinnoista sekä tyylistä raportoida analyysinsa tulokset.

Tämän sosiaalityön tutkimuksen vuosikirjan syntysanat lausuttiin Jyväskylässä 2016 pidetyillä sosiaalityön tutkimuksen päivillä, joiden teemana oli sosiaalityön aika. Sosiaalityön historia nousi pääpuheenvuoroissa ja useassa työryhmäesityksessä esiin, kun pohdittiin, kuinka aika määrittää sosiaalityötä. Tämän vuosikirjan artikkeleilla ei kuitenkaan ole suoraa yhteyttä päivien esityksiin, joskin monet artikkelien kirjoittajat esiintyivät siellä.

Tämän kirjan artikkelit analysoivat lyhyempiä ja pidempiä menneisyyden ajanjaksoja. Eroistaan huolimatta tutkitut jaksot paljastavat tiettyjen vuosikymmenten aikana olleen suomalaisessa sosiaalityössä kausia, joihin monet toisiinsa kietoutuneet muutokset keskittyvät. Sellaisina kirjassa näyttäytyvät ainakin 1890-luku, 1930–50-luvut, 1960–80-luvut sekä

vuosituhannen taitteeseen sijoittuvat vuosikymmenet. Monissa artikkeleissa hyödynnetään käsitettä avainkäänte, jolla voidaan löyhästi viitata Michel Foucault'n inspiroimaan nykyisen historian lähestymistapaan. Nykyisen historia tarjoaa näkökulman lähestyä menneisyyttä niin, että tutkimusprosessissa etsitään historian kautta avainhetkiä (key moments), jotka auttavat jäsentämään ja ymmärtämään nykyisyyteen paikallistuvaan ongelmaan liittyviä eri aspekteja. (esim. Skehill 2007, 455.) Nykyisen historia haastaa käsityksen historiasta lineaarista edistyskertomusta jäljittävänä metodina tai liikkeenä, jolla on jokin tietty suunta (Helen 2005, 94; Kettunen 2006, 220). Nykyisen historia on kuitenkin pidettävä kritiikille avoimena, jotta nykyilmiöt eivät jäisi vain ennalta määritellyiksi selittämisen kohteiksi (Kettunen 2006, 219).

Suomalaisilla sosiaalityön historiaesityksillä on ollut taipumus keskittyä kansallisiin aineistoihin ja aiheisiin. Se heijastelee modernin sosiaalityön itseymmärrystä hallinnutta kansallisvaltiokeskeisyyttä, metodologista nationalismia, jonka hengessä sosiaalityö on voitu tulkita esimerkiksi moraalista kansalaisuutta rakentavaksi ja ylläpitäväksi tekijäksi (Satka 1995). Kansallinen sosiaalityön itseymmärrys (Rauhala & Harrikari, tämä teos) on samalla voinut muodostaa näköesteen tunnistaa sosiaalityön kansainvälisyyttä, joka on ollut merkittävää jo sadan vuoden ajan.

Harrikarin ja Rauhalan (2019) tuoreessa kirjassa kysytään, mitä kansainvälinen ja kansallinen sosiaalityö on ollut eri aikoina modernisaation kontekstissa ja mihin suuntaan se kenties muuttuu lähitulevaisuudessa. Kirja edustaa uutta tulkintaa sosiaalityön ytimenä olevan sosiaalisen idean pitkän aikavälin kansainvälisistä muutoksista. Se on sosiaalitieteellinen esitys kansainvälisen sosiaalityön muotoutumisesta sekä modernisaatioteoreettinen avaus sosiaalityön historiasta. Teoksen historiatulkinta on esitetty tiivistettynä myös artikkelissa, jossa kirjoittajat käsittelevät kansainvälistä sosiaalityön kehitystä johtaneita toimijoita ja heidän opillisia ja käytännöllisiä innovaatioitaan (Rauhala & Harrikari, tämä teos). He jakavat länsimaiden kehitysvaiheet esimoderniin, ensimmäiseen ja toiseen moderniin sekä tihentyneeseen moderniin, johon perinteiset länsimaat ovat heidän mukaansa parhaillaan siirtymässä.

Kirjoittajien (emt.) mukaan kansainvälisen sosiaalityön historiasta voidaan erottaa esimodernin sosiaalisen rakentamisvaihe 1800-luvulta alkaen. Sitä seurasi ammatillistuminen sekä institutionalisoituminen eli

modernin sosiaalityön vakiintumisen ensimmäinen ja toinen vaihe. He esittävät, että moderni länsimainen sosiaalityö on tullut merkittävään taitekohtaan, josta on alkamassa uusi aikakausi. Digitalisaation, visualisoinnin, monipaikkaistumisen ja monien muiden viimeaikaisten tendenssien myötä perinteisesti ymmärretty sosiaalinen on hajonnut sellaisena kuin modernin sosiaalityön diskurssit ja käytännöt sen tuntevat. Sosiaalinen ja sosiaalityö olisivat siis kirjoittajien oletuksen mukaan rakentumassa perustavanlaatuisella tavalla uudestaan. Nykyajan toimijoiden vaativaksi tehtäväksi asetuu uusien urien avaaminen sosiaalisen vastuun saralla: sosiaalisen uudelleenmäärittely sekä teoreettisesti että käytännön työmuotoina. Tämä periodisointi koskee nimenomaan sosiaalityön historian kausia. Historiantutkimuksen soveltama periodisointi on toisenlainen: esimodernin ajan katsotaan alkavan 1500-luvulla ja päättyvän viimeistään niin sanotun pitkän 1800-luvun alkaessa.

Tämän vuosikirjan ensimmäisessä artikkelissa tulkitaan eri aikoina laitosjohtajina työskennelleiden naisten kuvauksia ja kokemuksia köyhäintalon tai kunnalliskodin johtajan työstä. Historiantutkija Johanna Annolan aineistot käsittävät erilaisia materiaaleja, jotka alkavat 1890-luvulta. Laitokset olivat tällöin uusi sosiaalisen työn muoto eikä laitosjohtajilla juurikaan ollut saatavilla tehtävään perehdyttävää koulutusta tai edeltäjien tuottamaa kokemustietoa. Annolan tutkimus edustaa kokemushistoriallista tutkimusotetta, jolla voidaan menneisyyden ihmisten kokemusten analysoinnin kautta tuottaa tietoa siitä yhteiskunnasta, jossa kertojien toiminta tapahtui. Artikkelin lähtökohtana on kaksi modernisaatiotendenssiä: köyhäinhoidon laitosvaltaistuminen ja sosiaalialan laitosten johtamisen naisvaltaistuminen. Yhtäältä artikkeli kertoo suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta ja sosiaalialan kehityksestä sen osana. Toisaalta tutkimus avaa näiden muutosten vaikutuksia yksilöihin, heidän valintoihinsa ja odotuksiinsa. Analyysi sijoittuu vaiheeseen, jossa työväestön määrällinen kehitys ja siltä puuttuneet poliittiset vaikutusmahdollisuudet johtivat eliittien vallan haastamiseen ja lopulta Suomen demokratisoimiskehitykseen. Se oli kivulias prosessi vuosisadan vaihteessa toimineille köyhäintalojen johtajille. Analyysi on viehättävä tarina ammatillistumisesta yksilötasolla siirryttäessä esimodernista yhteiskunnasta kohti ensimmäistä modernia. Esimerkiksi laitosjohtajien ammattilypeys osoittautuu läpi vuosikymmenten kestäväksi tekijäksi, joka edisti sosiaalityötä tekevien naisten ammatillistumispyrkimyksiä.

Myös kirjan toinen artikkeli on lähtökohdiltaan kokemushistoriallinen. Se perustuu haastateltujen sosiaalityöntekijöiden muistitietoon. Tutkimuksen tarkasteluyksikkönä on sukupolvi eli kaksi joukkoa tamperelaisia sosiaalihuollon ammattilaisia, joiden työurien aloitusajankohta eroaa noin neljännesvuosisadan. Historiantutkija Minna Harjulan käyttämä aineisto perustuu sellaisten sosiaalityöntekijöiden haastatteluihin, jotka ovat aloittaneet työuransa Tampereen sosiaalihuollossa ensimmäisen modernin vakiinnuttamisvaiheessa (1939–45), tai ensimmäisen ja toisen modernin taitteessa (1960–2000). Toisen sukupolven kokemukset päättyvät vuosituhannen vaihteeseen, jossa arkityö muuttuu kiireiseksi. Aineisto kertoo sosiaalihuollossa toimineiden sosiaalityöntekijöiden muistoista suomalaisen hyvinvointivaltion ja sosiaalihuollon byrokraatian rakentamisen ”kultakaudella” sekä kauden päättymisestä. Analyysi paljastaa pitkään eläneen käytännön valita Tampereen huolto- ja sosiaalitarkkaajat ”kokemuspohjalta”, ilman koulutusta. Herää kysymys, ymmärsivätkö kuntapäättäjät sosiaalityön ennen muuta yhteisölliseksi luottamustehtäväksi vielä ensimmäisessä modernisaatiovaiheessa? Harjulan mukaan kyseessä on eletyn hyvinvointivaltion analyysi, joka kohdentuu kertojien tapaan erotella työelämässä koettua muutosta, eli sitä, mikä edusti haastatelluille uutta ja mikä vanhaa työtapaa. Paljastuu että kumpikin sukupolvi koki 1960–70-luvut suurten muutosten ajaksi, mutta eri sukupolviin kuuluneet kokivat saman murrosajan eri näkökulmista. Analyysi tuo jännittävästi esiin historiallisen ajan ja kokemuksen tulkinnallisuuden sekä monikerroksisuuden.

Kolmannessa artikkelissa sosiaalityön tutkijat Pirkko-Liisa Rauhala ja Timo Harrikari jatkavat sosiaalityön toimijoiden analyysia. Kyseessä ovat sosiaalityön kansainvälisen opillisen eliitin edustajat, heidän tuottamansa kirjalliset aineistot sekä heitä koskeva aiempi historiallinen tutkimus. Kirjoittajat asettavat toimijat sosiaalitieteistä tuttujen modernisaatioteorioiden ja -käsitteiden sekä sosiaalityön kansainvälisten kehitysvaiheiden yhteyteen nykyisen historiaa lähestymistapana hyödyntäen. Artikkelii laajentaa vuosikirjan näkökulmaa sosiaalityön globaaliin kehitykseen, jolla on ollut merkittäviä vaikutuksia suomalaisen sosiaalityön käsittämisen, ammatillisten menetelmien ja käytäntöjen omaksumiseen. Tässä ei ole mahdollista yksilöidä esiteltyjen avantgardistien vaikutusta suomalaisen sosiaalityöhön, sillä heidän työnsä tulokset ovat olleet ja ovat jatkuvasti

läsnä esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden akateemisessa opetuksessa. Se olisi oman vuosikirjansa aihe. Rauhala ja Harrikari kuvaavat avantgardistien lanseeraamien sosiaalityön käsitteiden ja käytäntöjen paikkaa sekä merkitystä länsimaiden modernisoitumisen osana. Kehitys on suurelta osin ollut samansuuntaista eri kansallisvaltioissa, mutta se on tapahtunut eri ajankohtina. Suomi oli koko 1900-luvun ajan sosiaalisessa kehityksessä jälkijunassa pitkään kestäneen agraariyhteiskunnan ja hitaasti edenneen teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena. Suomalainen sosiaalityö on etenkin aiemmissä kehitysvaiheissaan hyötynyt nopeammin modernisoituneiden maiden käytännöistä ja tutkimustiedosta.

Vuosikirjan toisessa osassa keskitytään sosiaalityön eri tehtäväalojen menetelmissä tapahtuneiden pitkän aikavälin muutosten analyysiin. Nämä artikkelit tulevat samalla kuvanneiksi sosiaalityön menetelmien historiallista tieteidenvälisyyttä, sillä ne kaikki analysoivat useiden tieteenalojen tietoon perustuvia menetelmiä tai käytäntöjä, joiden toimeenpano tapahtuu moniammatillisissa yhteyksissä, kuten esimerkiksi yhteistyössä terveydenhuollon, oikeuslaitoksen tai kirkon ammattilaisten kanssa. Ensimmäinen artikkeleista käsittelee päihdetyön ammatillisten menetelmien ilmaantumista ja muutoksia modernisoituvan suomalaisen yhteiskunnan osana. Sosiaalityön tutkijoiden Katja Kuusiston ja Johanna Rannan aineistoina ovat päihdetyön menetelmistä julkaistut alan artikkelit, lait, oppikirjat ynnä muut kirjalliset materiaalit. Tutkimusmenetelmänä on laadullinen kirjallisuuskatsaus. Tutkijat havaitsivat aineistoista kaksi selvästi erottuvaa käännettä, psykososiaalisen orientaation ilmaantumisen, joka ajoittuu 1950-luvulta alkavalle aikajaksolle, sekä 1990-luvun talouslaman seurauksena alkaneen siirtymän kohti markkinaohjautuvia päihdetyön menetelmiä. Tutkijoiden tulokset istuvat hyvin modernisaation kehityskuvauksiin.

Seuraavassa artikkelissa sosiaalityön tutkijat Marina Bergman-Pyykönen, Vaula Haavisto ja Synnöve Karvinen-Niinikoski pureutuvat perheasioiden sovittelun ilmaantumisen ja ristiriitaisten muutosvaiheiden historiaan 1800-luvulta nykypäiviin. Edellisen artikkelin kirjoittajien tavoin myös nämä tutkijat ovat saaneet analyysiinsa virikkeitä nykyisen historian ideoista (esim. Dean 1994; Alhanen 2007). Perheasiain sovittelun kehityskaari koostuu mutkista ja jännitteistä, sillä avioerotilanteissa yhteiskunnan intressi perheen koossapysymisen sääntelyyn on ollut

suuri. Perheriitojen sovittelun idean esitti tutkijoiden mukaan esimodernin ajan naisliike, jonka näkyviin naisten oikeuksia ajaviin voimahahmoin kuului muun muassa Minna Canth kirjoituksineen. Ensimmäisen modernin kaudella sovittelua edistettiin lainsäädännöllä, ja tavoitteena oli pitää riitaisa perhe koossa kirkon arvovaltaa ja asumuserosovittelun mallia hyödyntämällä. Sosiaalityön menetelmänä perheasiain sovittelu kypsyi kuitenkin vasta modernisaation seuraavassa vaiheessa 1980-luvun lopulla, kun lainsäätäjät kiinnostuivat lapsen oikeuksista. Artikkelin kirjoittamishetkellä tulevat sovittelukäytännöt ja -menetelmät näyttävät tutkijoiden mukaan jokseenkin epäselviltä.

Vuosikirjan kuudes artikkeli jatkaa hankalien perheasioiden moniammatillisen käsittelyn menetelmien pitkien kehityskaarten analyysia. Myös se edustaa nykyisen historiaa, jossa tutkimuskohteena on kasvatus- ja perheneuvolatoiminta. Sosiaalityön tutkija Sirkka Alhon tutkimusaineistot koostuvat lainsäädännön valmisteluasiakirjoista, alan toimijoiden muistitiedosta sekä tutkimuskohdetta paikallisesti kuvaavista aiemmista historiaesityksistä. Tutkimusmenetelmänä on aineistojen lähiluku ja sille perustuva teoriaohjaava sisällönanalyysi. Alho rakentaa kasvatus- ja perheneuvolatoiminnan historiaa kuvaavan narratiivinsa hyödyntämällä avainkäänteen käsitettä tavalla, jota orientoi etenkin toimintaa ohjannut ja ohjaava lainsäädäntö. Se on tutkijan tulkinnassa keskeinen selittävä tekijä esimodernin ja ensimmäisen modernin taitteeseen sijoittuvia kokeellisia ituja lukuun ottamatta. Käytännön kasvatusneuvolatoimintaa johti vakiinnuttamisvaiheessa lääkäri, jota muut ammattilaiset avustivat – psykologit lasten ja sosiaalityöntekijät perhetilanteiden tutkimisessa. 1980-luvulla, modernisaation edetessä, toiminta muuttui ensin sosiaalihuoltolain säätämisen yhteydessä kuntien sosiaalipalveluksi, jota kutsuttiin kasvatus- ja perheneuvonnaksi. Samalla vuosikymmenellä toimintaympäristön nopeat hallinnolliset muutokset johtivat jatkuviin ruohonjuuritason toiminnan muutoksiin samaan aikaan, kun lapsiperheiden ongelmat syvenivät ja monimutkaistuivat tiivistyvän modernisaation myötä. Kasvatus- ja perheneuvolojen tulevaisuus riippuu tulevista palvelurakenteista sekä lastensuojelun uudistamisesta, joten tällä hetkellä toiminnan tulevaisuus näyttää avoimelta.

Vuosikirjan kolmas luku jatkaa suomalaisen perheen, vanhemmuuden ja lapsuuden sääntelyn historiaa, jotka kaikki ovat yhdessä ja erikseen

ajassa vaihtelevia sosiaalisia ja kulttuurisia ilmiöitä. Perhe- ja sukupolvi-suhteiden sääntelyllä on aina ollut keskeinen asema sosiaalityössä. Luvun artikkelit porautuvat lasten ja perheiden tukemisen teemoissa edellisiä rajatumpaan aikaan. Nämä analyysit ajoittuvat suomalaisen yhteiskunnan ensimmäiseen modernisoitumisvaiheeseen.

Sosiaalityön tutkija Paula Salenius sekä historiantutkijat Antti Malinen ja Pirjo Markkola analysoivat lastensuojelun sijaishuollon perhehoidon valtiollisen sääntelyn ja toteuttamisen historiaa lähes viidenkymmenen vuoden, eli Suomen ensimmäisen lastensuojelulain voimassaolon ajalta (1936–83). Tutkimuskohteena ovat perheeseen sijoitetun lapsen kokemusmuistot perhehoidosta ja -kasvatuksesta. Tämä on mahdollista, koska yhtenä tutkimusaineistona käytetään perhehoidossa olleiden lasten kaltoinkohtelun kansallisen selvityksen haastattelutietoja. Muita aineistolähteitä ovat lait, viranomaispäätökset, aikalaikirjoitukset ja aihetta käsittelevät aikalais tutkimukset. Tutkijat luonnehtivat lähestymistapaansa hallintohistoriallisesti virittyneeksi ja paikantavat avainkäänneet lastensuojelun lakimuutoksiin. Lisäksi tutkimusotteessa on vaikutteita hallinnan tutkimuksesta (esim. Satka ym. 2011). Lastensuojelulain alkuvaiheissa valtio luotti perhehoidon valvonnassa kuntien ja sosiaalityöntekijöiden ohjaamiseen normeilla ja ideaaleilla. 1970-luvulla valvonta aktivoitui ja valtio omaksui perhehoidon tutkimuksen kaltaisia pehmeämpiä hallinnan tekniikoita. Sijaiskasvattajien käytännöllisessä neuvonnassa ja koulutuksessa luotettiin kuitenkin aiempaan tietämykseen. Artikkelin osoittaa, että perhehoidon ohjaus ja lapsen edun mukainen sijaishoito on toistaiseksi ollut modernisoituvan valtion keskushallinnolle mahdollisiin keinoihin nähden aivan liian vaativa tehtävä. Se ei ole ihme, sillä kyseessä on tehtävä, jossa julkisen valvonnan tulisi ulottua yksityisen perhe-elämän arkiseen vuorovaikutukseen. Olisiko mahdollista, että lapsen oikeudet ja lapsen edun tavoite yhdessä digitaalisten tekniikoiden kanssa voisivat ratkaista perhehoidon valvonnan ongelmat?

Sosiaalityön tutkijoiden Johanna Moilasan ja Johanna Kiilin aiheena on lastensuojelun avohuollon 1960- ja 1970-lukujen murros, joka heijastelee lasten ja aikuisten yhteiskunnallisten suhteiden rakentumisessa ja käsittämässä tapahtunutta yleistä modernisoitumista. Vaikka lapsen ja aikuisen suhde on aina ollut kaiken lasten suojelemisen ydin, sen rakenteellis-historiallinen analyysi on 2010-luvulle saakka jäänyt lähes pimen-

toon sekä tutkijoilta että ammattilaisilta. Tutkimuksen aineisto koostuu erilaisista teksteistä, kuten lait, komiteamietinnöt, aikalaisartikkelit sekä yhden kaupungin lastensuojelun tapauskohtaiset päätösasiakirjat. Tutkijat jäljittävät sukupolvisuhteiden ymmärtämisessä tapahtunutta muutosta suojeluvantaa ja tukihenkilötoimintaa koskevia ajan normeja ja päätöksiä hyödyntäen. Analyysimenetelmänä on relationaalisen sosiologian käsitteitä hyödyntävä teoriaohjaava teema-analyysi. Tuloksena on oivallinen kertomus siitä, miten esimodernin kurinpidon, ja myöskin osaksi kriminaalipolitiikkaa kuuluneen suojelukasvatuksen vaihtuminen lasta perheyhteydessään tukevaksi lähestymistavaksi oli jännitteinen, monitasoinen ja ainakin pari vuosikymmentä kestänyt prosessi. Samalla artikkeli on erinomainen empiirinen esimerkki yhden modernisaatiotodennäköisyyden toteutumisesta, ja suomalaisten sukupolvisuhteiden peruuttamattomasta tasavertaistumisesta. Artikkelin aika sijoittuu ensimmäisen modernin tulemiseen ja esimodernin lastensuojelun yhden käytännön väistymiseen. Tutkijat osoittavat, että uudet idut ilmaantuivat aikalaiskirjoituksiin jo 1950-luvun alussa, mutta paikallistasolla käytäntöjen muutos tapahtui viipyilevästi vasta 1970-luvulta alkaen. Muutosten taustalla vaikutti se kulttuuris-yhteiskunnallinen uudelleenajattelu, jota raamittivat erityisesti sosiaalihuollon periaatekomitean (1967–73) ja suojelukasvatustoimikunnan (1972) esitykset ensimmäisessä, osin vasta toisessa modernissa toteutuvasta sosiaalihuollosta ja lastensuojelusta.

Historiantutkija Marko Tikka selvittää artikkelissaan valtion asevelvollisen omaisille maksaman sotilasavustuksen kansallista historiaa sekä sen paikallista toimeenpanoa sotien välisenä aikana. Varhaisen sosiaaliavustuksen toimeenpano kuului maaseutukunnissa kunnallislautakunnille ja kaupungeissa maistraateille, sillä koulutettuja virkamiehiä, kuten sosiaalityöntekijöitä, ei etenkin maalaiskunnissa vielä 1920–30-luvuilla ollut. Eri puolueita edustaneet lautamiehet tekivät muiden kunnallisten päätösten ohessa myös köyhäinhoidon avustuspäätökset. Esimodernin sosiaalisen kauden päätöksenteolle oli tyypillistä, että lautamiehet tunsivat henkilökohtaisesti alueen asukkaiden elinolot. Sen ajan avustamiskäytännöt nojasivat paikalliseen yhteisölliseen avustamisen traditioon, joka saattoi monin paikoin kriisiytyä tai ainakin vinoutua vuoden 1918 sisällissodan traagisten tapahtumien seurauksena. Tikka kuvaa, miten sotilasavustusten myöntämisestä tuli yksi tekijä, joka rakensi kuntalaisten

keskuuteen luottamusta poliittisen päätöksenteon oikeudenmukaisuuteen ja hitaasti modernisoituvaan kunnalliseen demokratiaan. Samalla se tuli edistäneeksi kansalaisten tasavertaisuutta sekä sisällissodan jälkeisten poliittisten ja kulttuuristen jakojen umpeutumista. Tutkijan mukaan sotilasavustuksen myötä tunnetuksi tullut vastikkeeton avustaminen oli yksi itu, josta tuli sittemmin tietyin perustein kansalaisen oikeus ja keskeinen suomalaisen hyvinvointivaltion perinsiippi. Artikkelin kertomaa voi lukea myös siirtymänä esimodernin sosiaalisen kauden köyhäinhuoltokäytännöistä kohti seuraavia, kuten sosiaalihuollon byrokratisoitumista ja keskittymistä ydinperheen toimintakyvyn ylläpitämiseen.

Vuosikirjan viimeinen luku nostaa esille historiatietoisuuden käsitteen, jonka avulla tarkastellaan jäsennyksiä suomalaisen sosiaalityön kehitysvaiheista. Luvun ovat kirjoittaneet sosiaalityön tutkijat Juha Hämäläinen ja Timo Toikko. Historiatietoisuuden käsite viittaa menneisyyden ymmärtämistapoihin ja menneisyystiedolle annettuihin merkityksiin. Aineistona on käytetty suomalaisia sosiaalityön historiaa käsitteleviä tutkimuksia, joita analysoimalla hahmotellaan erilaisia periodisoinnin tapoja ja tulkitaan niitä sosiaalityön itseymmärryksen näkökulmasta. Kirjoittajat korostavat, että historian tuntemisen merkitys on sekä sosiaalityön teoreettisen itseymmärryksen että käytännön työhön suuntautumisen kannalta välttämätöntä. Kirjoittajien analyysi osoittaa, että sosiaalityön kehitystä on suomalaisessa sosiaalityön historiantutkimuksessa jäsennetty erilaisten ajatusmallien kautta, joiden avulla voidaan myös ymmärtää sosiaalityön monimuotoisuutta ja monikerroksisuutta.

Tämä sosiaalisen työn ammattien, käytäntöjen ja menetelmien historiaa tarkasteleva sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja rakentaa paikallista, kansallista ja kansainvälistä kehitystä tarkastelevien artikkeleidensa kautta fragmentaarisen kuvan menneisyydestä, jossa on läpikäyty lukuisia muutoksia. Niiden kautta se pyrkii jäsentämään ja ymmärtämään nykyisyyteen paikallistuvaan ongelmaan liittyviä eri aspekteja. Suurta kertomusta sosiaalityön historiasta voi ajatella jatkuvasti täydentyväksi palapeliksi, jonka äärellä kysymme: Mitä tämä vuosikirja tekee näkyväksi sosiaalityön historiasta, ja mikä siitä jää kenties edelleen tutkijoiden katseelta katveeseen?

Vuosikirjan artikkeleiden valossa sosiaalisen työn modernisaatio teni eritahtisesti eri toimintaympäristöissä. Sosiaalisen idea muotou-

tui yhdessä suomalaisen kansakunnan ja valtiollisen hallintojärjestelmän ensiaskelien kanssa. Silloin esimerkiksi naisliike, työväenliike ja raittiusliike alkoivat tarjota vaihtoehtoja köyhäinhoidolle, jonka metodi oli ankara kontrolli, olipa kyseessä juoppo, pahantapainen tai köyhä ihminen. Mutta myös esimodernin sosiaalisen kauden köyhäinhoidossa otettiin kehityksen askeleita, kuten Johanna Annola (tämä teos) osoittaa. Laitosten johtajien varhainen ja samalla poikkeuksellinen asema palkattuina työntekijöinä teki heistä alan ammatillistumiskehityksen ensimmäisiä puolestapuhujia (myös Annola 2011) jo paljon ennen ammatillisen sosiaalityön hahmottumista. Se tapahtui vasta 1950-luvulla sosiaalityöntekijöiden koulutuksen ja kansainvälisiin diskursseihin tutustumisen myötä. Niiden välittäjinä olivat toisaalta kansainväliset organisaatiot, kuten WHO (esim. Mutka & Satka 2018), toisaalta alan kotimaiset järjestöt (kuten Mannerheimin Lastensuojeluliitto tai A-klinikkasäätiö, ks. Alho; Kuusisto & Ranta, tämä teos) sekä evankelisluterilainen kirkko (esim. asumuserosovittelu, ks. Bergman-Pyykkönen, Haavisto & Karvinen-Niinikoski, tämä teos). Kuten Rauhalan ja Harrikarin artikkeli (tämä teos) osoittaa, modernin sosiaalityön ydin oli toimia välittäjänä yksilön, perheen tai yhteisön sosiaalisissa suhteissa silloin, kun niissä ilmeni toimimattomuutta. Heidän tutkimansa avantgardistit asemoivat sosiaalityöntekijän modernisoituvassa yhteiskunnassa elävien ihmisten ja yhteisöjen muutostekijöiden lievitäjäksi, ja niitä aiheuttavien rakenteiden muuttajaksi.

Sosiaalihuollossa esimodernin ajan kontrolloiva työkuulttuuri jatkui pitkään. Sosiaalitarkkailijat mielsivät itsensä aina 1970-luvulle yhteiskunnan edustajiksi ja virkamiehiksi suhteessa apua tarvitseviin kuntalaisiin, kuten Harjula (tämä teos) osoittaa. Ideologisesti kurikulttuurista ja esimoderneista perinteistä irtoaminen kesti sosiaalihuollon periaatekomitean aikaan asti. Komitea esitti uudeksi lähtökohdaksi muun muassa moraalisesti refleksiivisen ihmiskäsityksen, asiakkaan vapaaehtoisuuden sekä sosiaalihuollon palveluhenkisyyden. Kun nämä uudet periaatteet lopulta kirjattiin vuoden 1982 sosiaalihuoltolakiin, oli myös vanhan instituution toimijoinen taivuttava osaksi modernin yhteiskunnan kansalaista tukevia solidaarisuusrakenteita (myös Moilanen & Kiili, tämä teos). Artikkeleiden valossa sopeutumisvaihe kesti ruohonjuuritason käytännöissä lähes 1990-luvun alun talouslamaan, jota seuranneet budjetti-

leikkaukset muuttivat jälleen kehityssuunnan (myös Kuusisto & Ranta, tämä teos).

Huomattava osa kirjan artikkeleista kuvaa seikkaperäisesti sitä, miten vahva asema perheen, vanhemmuuden ja lapsuuden sääntelyllä oli modernisoituvassa sosiaalityössä. Bergman-Pyykkösen, Haaviston ja Karvinen-Niinikosken sekä Moilasen ja Kiilin artikkelit (tämä teos) analysoivat eri näkökulmista sitä pitkää, monimutkaista ja -tasoista prosessia, joka johti esimodernien perhesuhteiden ja lapsuuden sääntelyn modernisoitumiseen. Siirtyminen perhekeskeisyyteen kesti sosiaalityössä noin kolmekymmentä vuotta 1940-luvun lopulta alkaen, ja esimerkiksi lapsen oikeuksien huomioon ottaminen osana lastensuojelua on uudistus, jota prosessoidaan edelleen. Perhettä, vanhemmuutta ja lapsuutta koskevien uudistusten taustalla vaikuttivat monet tekijät: naisten ja lasten aseman oikeudelliset muutokset, uusi tutkimustieto ja uudet perhesuhteiden käsittämistavat – eli naistutkimuksen (myöhemmin sukupuolentutkimuksen) ja lapsuuden tutkimuksen ilmaantuminen. Samalla se oli alku siirtymälle kohti tihentyvää modernisaatiota. Siinä ideaaliksi on nousut, että sosiaalityöntekijöiden toimintaa ja työmenetelmiä ohjaa tutkittu tieto ja käytettäviä työmenetelmiä oikeuttaa lähes yksinomaan niiden osoitettu vaikuttavuus.

Ainakin yksi suomalaisen sosiaalisen työn modernisoitumisen taite tässä vuosikirjassa jää enemmän vihjeiden kuin analyysien varaan, ja se on vuoden 1918 sisällissodan merkitys. Parhaiten se tulee esille Tikan (tämä teos) käsittelemien sotilasavustusten paikallisessa myöntämisessä. Avustuksilla hoidettiin tutkijan mukaan sodan aiheuttamia, eri kansalaisryhmien välille jääneitä poliittisia ja sosiaalisia jakoja sekä turvattiin tasa-arvoisia ihmisoikeuksia. Toiseksi sodan vaikutukset heijastuivat laitosjohtajien elettyyn arkeen ja siihen, miten he suhtautuivat työhönsä (Annola, tämä teos; myös Annola 2011). Kolmanneksi sisällissota vaikutti merkittävästi lastensuojelun kehitykseen. Sota seurauksineen oli kimmoke muun muassa lastensuojelujärjestöjen määrän merkittävään lisääntymiseen (esim. Pulma 1987) sekä modernien, myöhemmin tieteidenvälisten työmuotojen alkamiseen (esim. Alho, tämä teos).

Kirjallisuus

- Alhanen, Kai (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucaultin filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Andersson, Marja (2005) Ajan haasteet historialliselle sosiologialle. Teoksessa Marja Andersson, Anu-Hanna Anttila & Pekka Rantanen (toim.) Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat. *Historia Mirabilis* 4. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 158–193.
- Annola, Johanna (2011) Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918. *Bibliotheca Historica* 131. Helsinki: SKS.
- Dean, Mitchell (1994) *Critical and effective histories. Foucault's methods and historical sociology.* London & New York: Routledge.
- Eräsaari, Leena (1995) Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Harrikari, Timo & Rauhala, Pirkko-Liisa (2019) *Towards Glocal Social Work in the Era of Compressed Modernity.* London & New York: Routledge.
- Helen, Ilpo (2005) Genealogia kritiikkinä. *Sociologia* 42 (2), 93–109.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Malinen, Antti, Salenius, Paula, Haikari, Janne, Markkola, Pirjo, Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: STM.
- Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (1994) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia.* Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto.
- Kettunen, Pauli (2006) Pohjoismainen hyvinvointivaltio yhteiskunnan käsittämisen historiana. Teoksessa Juho Saari & Petri Böckerman (toim.) *Historiallinen käänne johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen.* Helsinki: Gaudeamus, 217–256.
- Kettunen, Pauli (2008) Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki. Tampere: Vastapaino.
- Markkola, Pirjo (2009) Historia nykyisen ja tulevan tekemisessä. *Historiallinen aikakauskirja* 107 (3), 273–274.
- Mutka, Sari & Satka, Mirja (2018) Uudenmaan läänin terveydenhuollon opetuskeskityksen jännitteet sosiaalityön pioneerin näkökulmasta. *Janus* 26 (1), 21–36.
- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen, *Suomen lastensuojelun historia.* Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, 11–266.
- Satka, Mirja (1995) *Making Social Citizenship. Conceptual Practices from the*

- Poor Relief to Professional Social Work. SoPhi 1. Jyväskylä: Jyväskylä University.
- Satka, Mirja, Alanen, Leena, Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (toim.) (2011) *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino.
- Skehill, Caroline (2007) Researching the history of social work: exposition of a history of the present approach. *European Journal of Social Work* 10 (4), 449–463.
- Urponen, Kyösti (1979) *Sosiaalipolitiikka soveltavana yhteiskuntatieteenä. Teoreettis-historiallinen analyysi sosiaalipolitiikkatieteen problematiikasta*. Turku: Sosiaalipoliittinen yhdistys.

I OSA: Toimijoiden tarinat ja modernisaatio

